

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl dne 8. října 2015 mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy Jana Musila (soudce zpravodaje) a soudců Jana Filipa a Vladimíra Kůrky ve věci ústavní stížnosti **Ing. A. F.**, zastoupeného JUDr. Zdeňkem Navrátilem, advokátem, Bašty 416/8, 602 00 Brno, proti usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. června 2014 č. j. 1 To 48/2014-38 a proti usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 1. dubna 2014 č. j. 8 Nt 601/2014-19, a ve věci návrhu na zrušení části ustanovení § 2 odst. 1 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, vyjádřené slovy „spáchané po 5. květnu 1945“ a ve věci návrhu na zrušení části ustanovení § 4 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, vyjádřené slovy „spáchané po 5. květnu 1945“, za účasti **Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Brně**, jako účastníků řízení, **t a k t o**:

- I. Usnesením Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. června 2014 č. j. 1 To 48/2014-38 a usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 1. dubna 2014 č. j. 8 Nt 601/2014-19 byl porušen článek 36 odst. 1 Listiny.**
- II. Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 16. června 2014 č. j. 1 To 48/2014-38 a usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 1. dubna 2014 č. j. 8 Nt 601/2014-19 se zrušují.**
- III. Návrhy na zrušení části ustanovení § 2 odst. 1 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů, vyjádřené slovy „spáchané po 5. květnu 1945“ a na zrušení částí ustanovení § 4 téhož zákona, vyjádřené slovy „spáchané po 5. květnu 1945“, se odmítají.**

O d ů v o d n ě n í:

I.

I. Stěžovatelem tvrzené porušení základních práv

1. Návrhem ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), jenž byl Ústavnímu soudu doručen dne 29. 8. 2014, se Ing. A. F. (dále „stěžovatel“ nebo „navrhovatel“) domáhal zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí obecných soudů, jimiž mělo být podle jeho názoru porušeno jeho právo na soudní ochranu, garantované článkem 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a článkem 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Postupem obecných soudů mělo rovněž dojít k porušení článku 1 odst. 1 a článku 4 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), článku 8 a článku 10 Všeobecné deklarace lidských práv a článku 14 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (dále jen „Pakt“).

2. Spolu s ústavní stížností stěžovatel navrhl zrušení části ustanovení § 2 odst. 1 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o soudní rehabilitaci“) vyjádřené slovy „spáchané po 5. květnu 1945“ a zrušení části ustanovení § 4 téhož zákona vyjádřené slovy „spáchané po 5. květnu 1945“, a to pro rozpor s článkem 36 odst. 1 Listiny, článkem 8 a 10 Všeobecné deklarace lidských práv a článku 14 odst. 1 Paktu ve spojení s článkem 1 odst. 1 Ústavy a s článkem 4 Ústavy.

II. Řízení před obecnými soudy

3. Z odůvodnění ústavní stížnosti a obsahu vyžádaného soudního spisu, vedeného Krajským soudem v Brně pod sp. zn. 8 Nt 601/2014, Ústavní soud zjistil, že v řízení před shora uvedenými obecnými soudy se stěžovatel domáhal vyslovení účasti na soudní rehabilitaci svého otce, pana A. F. (narozen dne 25. března 1912, zemřelý dne 6. května 1951).

4. V návrhu, kterým se dne 11. ledna 2013 navrhovatel obrátil na Okresní soud ve Zlíně (dále také „okresní soud“), uvedl, že jeho otec A. F. zemřel za nevyjasněných okolností ve vězení v Uherském Hradišti dne 6. května 1951 poté, co byl v březnu téhož roku zajištěn Státní bezpečností (dále také „StB“) a dva měsíce vězněn v uvedeném vězeňském zařízení. Uvedl, že jeho otec nebyl nikdy z ničeho obviněn, obžalován ani odsouzen a nebyl ani oficiálně vězněn. Navrhovatel, jako jeho syn, soudu navrhl jeho rehabilitaci dle § 33 odst. 2 zákona o soudní rehabilitaci. Navrhovatel sám neměl k dispozici přesné informace o důvodech zajištění svého otce ani o důvodech vyšetřování, které proti němu bylo vedeno. Svá tvrzení nicméně navrhovatel dokládal rodným a úmrtním listem otce, pana A. F., svědeckými prohlášeními jeho bývalých spoluvězňů ve věznici v Uherském Hradišti i dalších pamětníků předmětných událostí, písemnou komunikací s Policií České republiky – Úřadem dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Archivem bezpečnostních složek a Národním archivem, jakož i dalšími písemnými doklady.

5. Okresní soud ve Zlíně ve věci provedl rozsáhlá šetření (spis evidovaný pod sp. zn. 31 Nt 1314/2013), v jejichž rámci se obrátil na Moravský zemský archiv v Brně, Moravský zemský archiv – Státní okresní archiv Zlín, Policii České republiky – Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Archiv bezpečnostních složek a další orgány. Na základě takto získaných podkladů zpracoval podrobný souhrn faktografických informací (dále též „rešerše“) ze dne 7. října 2013, který je součástí spisu (sp. zn. 31 Nt 1314/2013, č. l. 36 až 41).

6. Z podrobné rešerše okresního soudu vyplývá, že A. F. pracoval jako zaměstnanec mezi lety 1931 - 1951 ve společnosti Baťa. Zde vykonával různé funkce, přičemž od roku 1937 i po celou dobu okupace pracoval jako referent v osobním oddělení závodu. Po nástupu komunistického režimu v roce 1948 byl A. F. vyšetřován StB v rámci tzv. *akce Prokop*. Podle podkladů získaných z Archivu bezpečnostních složek byla *akce Prokop* spuštěna na konci roku 1950. Jejím deklarovaným účelem bylo odhalení kolaborace funkcionářů osobního oddělení firmy Baťa s říšskoněmeckými

okupanty a s Gestapem, přičemž akce se zaměřovala na činnost osobního oddělení v období první republiky, okupace i doby po skončení druhé světové války. Z dochovaných materiálů StB vyplývá, že osobní oddělení Baťa závodů mělo již v období první republiky fungovat mimo jiné jako bezpečnostní služba, sledující politické smýšlení a aktivitu zaměstnanců Baťova koncernu uvnitř i mimo podnik; takto sledování měli být především členové a přívrženci komunistické strany. Jedním z informátorů osobního oddělení měl být podle materiálů StB i B. G., který byl po skončení okupace odsouzen Lidovým soudem v Uherském Hradišti k trestu smrti a popraven jako konfident Gestapa. Tvrzeným cílem *akce Prokop* bylo mimo jiné zjistit, zda také další pracovníci osobního oddělení nebyli převzati a řízeni Gestapem. V souvislosti s *akcí Prokop* zajistila StB několik osob spojených s Baťovým koncernem, a to A. F., R. P., V. J. a I. H.

7. A. F. byl podle dochovaných materiálů zajištěn v březnu 1951 (patrně dne 12. března 1951) a umístěn do vyšetřovací vazby ve věznici v Uherském Hradišti, kde dne 6. května 1951 zemřel. Z materiálů StB bylo doloženo, že dne 9. dubna 1951 byl A. F. vyslýchán jako podezřelý, přičemž ke svým aktivitám u společnosti Baťa uvedl, že pracoval v osobním oddělení jako referent, byl zapojen do činnosti směřující k opatrování zpráv od agenta pracujícího v řadách KSČ pro svého nadřízeného V. J. a zúčastnil se na pokyn zaměstnavatele jako informátor komunisty pořádaných schůzí, aby vyšetřil program schůzí a jejich účastníky. Dále uvedl, že se zúčastnil schůze živnostníků ševců v Praze a stávky horníků v Ratíškovcích jako jeden z mnoha jiných informátorů, aby v případě potřeby povykoval s ostatními. Zprávy předával svému nadřízenému V. J.

8. A. F. byl necelé dva měsíce vězněn ve vyšetřovací vazbě v Uherském Hradišti, aniž by jeho rodině byl znám důvod jeho zatčení. Podle navrhovatelem předložených svědectví některých osob, která byla písemně zachycena v roce 1991, neprošel A. F. po svém zajištění vstupní lékařskou prohlídkou na ošetřovně, na cele byl sám, byl pořád vyslýchán a k výsledku býval veden s páskou přes oči.

9. Ve vězení měl A. F. údajně spáchat sebevraždu proříznutím krční tepny nožičkem, který měl zapůjčený od dozorce. V úmrtním listu je jako příčina smrti uvedena *adynamia cordis*, tj. selhání srdce.

10. Jak uvádějí dochované materiály StB, týkající se *akce Prokop*, byli k tzv. „realizaci“ též navrženi R. P. (v meziválečném období tajemník KSČ ve Zlíně) a V. J. (svého času vedoucí osobního oddělení firmy Baťa); oba byli zatčeni dne 13. března 1951 pro podezření z provádění konfidentské činnosti za první republiky proti komunistické straně a pro podezření z provádění této činnosti pro Gestapo i v době okupace. Podle dochovaných materiálů nebylo podezření ze spolupráce R. P. a V. J. s Gestapem potvrzeno, a proto došlo k jejich propuštění. V dokumentu s názvem „Vyjádření k propuštění z vazby R. P. a V. J.“, vyhotoveném orgány StB dne 5. listopadu 1951, bylo uvedeno, že „vzhledem k tomu, že velmi důležitý svědek A. F., ..., provedl sebevraždu ve věznici KV-StB Uherské Hradiště, bylo vyšetřování velmi ztíženo, neboť F. mohl skutečnosti o konfidentské činnosti nejlépe osvětliti a konkrétně uvést, zda konfidenti osobního oddělení fy Baťa byli předáni Gestapu“. Dokument dále uvádí, že případná trestná činnost P. aj. po roce 1945 „nemůže býti prokázána, neboť korunní svědek A. F. jest mrtev“.

11. Na základě výše uvedených zjištění dospěl Okresní soud ve Zlíně k závěru, že věc je možno projednat ve smyslu zákona o soudní rehabilitaci a dne 7. listopadu 2013 proto věc postoupil podle věcné příslušnosti Krajskému soudu v Brně.

12. Krajský soud v Brně (dále také „krajský soud“) rozhodl o návrhu Ing. A. F. usnesením ze dne 1. dubna 2014 č. j. 8 Nt 601/2014-19 tak, že otec navrhovatele není účasten soudní rehabilitace podle § 33 odst. 2 zákona o soudní rehabilitaci. Svě rozhodnutí odůvodnil tím, že z kusých podkladů, které byly shromážděny a které v současné době již není možné doplnit, vyplývá, že A. F. byl StB realizován pro svoji činnost u firmy Baťa, která se týkala období za první republiky a za okupace, tedy období před 5. květnem 1945, přičemž konkrétní skutky, z nichž měl být podezřelý, nebyly z podkladů zjištěny. Za této situace podle krajského soudu nepřichází v úvahu rozhodnutí, že je A. F. účasten soudní rehabilitace.

13. Proti rozhodnutí krajského soudu podal navrhovatel dne 6. května 2014 stížnost, v níž uvedl, že krajský soud pochybil, jelikož se nezabýval tím, zda zmiňovaná trestná činnost v období první republiky a za doby okupace neměla být ze strany státních orgánů pouhou zástěrkou, jak kriminalizovat některé osoby, včetně jeho otce. Vyjádřil přesvědčení, že veškeré kroky proti jeho otci byly činěny v rámci dehonestující kampaně proti bývalé společnosti Baťa, aby jeho otec dostal nálepku odpůrce lidové demokratického režimu a jeho kriminalizace tak byla výsostně politickým procesem. Stěžovatel poukázal na judikaturu Ústavního soudu, podle níž je třeba zkoumat, za co byl člověk skutečně postihován a ne, jak to bylo posuzováno tehdejšími státními orgány.

14. Vrchní soud v Olomouci ke stížnosti navrhovatele přezkoumal správnost výroku napadeného usnesení i řízení jemu předcházející a usnesením ze dne 16. června 2014 č. j. 1 To 48/2014-38 rozhodl podle § 148 odst. 1 písm. c) trestního řádu o zamítnutí stížnosti. Přiklonil se k závěrům krajského soudu a zdůraznil, že zákon o soudní rehabilitaci se vztahuje toliko na rozhodnutí vyhlášená v období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990, týkající se skutků spáchaných po 5. květnu 1945. Skutky, za které měl být realizován otec navrhovatele, však podle vrchního soudu spadaly před uvedené rozhodné období. Vrchní soud uvedl, že odkaz na judikaturu Ústavního soudu (resp. na nález ze dne 20. listopadu 2012 sp. zn. I. ÚS 2056/12) v této věci nebyl příležitý, neboť uvedené závěry se vztahují na zcela odlišnou situaci. Shora citované usnesení Vrchního soudu v Olomouci bylo stěžovateli doručeno 2. 7. 2014.

III. Argumentace stěžovatele

15. Na Ústavní soud se stěžovatel obrátil s návrhem na zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí Krajského soudu v Brně a Vrchního soudu v Olomouci s odůvodněním, že jimi mělo být zasaženo do jeho práva na soudní ochranu.

16. Stěžovatel považuje argumentaci obecných soudů za formalistickou a zcela rozpornou s principy, na kterých spočívá materiálně právní stát. Poukazuje na judikaturu Ústavního soudu, podle níž obecný soud není absolutně vázán doslovným zněním zákonného ustanovení, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit v případě, kdy to vyžaduje ze závažných důvodů účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním

řádu jako významovém celku. V této souvislosti uvádí, že obecné soudy zcela přehlédly důvody přijetí zákona o soudní rehabilitaci, spočívající v odstranění křivd, které byly občanům způsobeny deformacemi na úseku trestního práva v době od 25. února 1948 do 1. ledna 1990.

17. Dále stěžovatel poukazuje na to, že obecné soudy vyšly z podkladových dokumentů StB, které nikterak nekonfrontovaly s objektivní realitou, nýbrž které pouze mechanicky vyložily v neprospěch stěžovatele. Postup obecných soudů považuje za přepjatý formalismus, přičemž namítá, že obecné soudy postupovaly při vyvození svých skutkových závěrů svévolně. Stěžovatel poukazuje na to, že z dostupných podkladů vyplývá, že jeho otec mohl být stíhán také za domnělou protistátní činnost po 5. květnu 1945, o čemž svědčí např. text „Vyjádření k propuštění z vazby R. P. a V. J.“ ze dne 5. listopadu 1951.

18. Stěžovatel připouští, že podrobnosti a přesné důvody zajištění jeho otce se již v současnosti nedají dohledat. Je nicméně přesvědčen, že jediným důvodem byla otcova příslušnost ke koncernu Baťa, neboť je známo, že totalitní státní moc v předmětném období směřovala své útoky zejména proti „zlínsko-baťovskému systému“ a jeho představitelům.

19. Stěžovatel dodává, že do podzimu 2013, kdy mu Okresní soud ve Zlíně poskytl souhrnnou a podrobnou zprávu ze svého šetření, nevěděl nic o důvodech zajištění svého otce. Žádný státní orgán od roku 1951 do roku 2013 nevysvětlil jemu ani jeho rodině, proč byl jeho otec StB zajištěn, a nesdělil ani bližší podrobnosti k jeho úmrtí. Nyní se domáhá alespoň symbolického očištění svého otce.

20. K připojenému návrhu na zrušení části zákona stěžovatel uvádí, že omezení soudní rehabilitace pouze na skutky spáchané po 5. květnu 1945 (dle § 2 odst. 1 a § 4 zákona o soudní rehabilitaci) vede k odepření práva na spravedlivý proces. Takové omezení totiž podle něj nezohledňuje, že totalitní státní aparát mohl i po 25. únoru 1948 stíhat některé osoby za domnělou činnost zejména v době okupace, čímž umožnil difamování nejen šetřených osob, ale v případě stěžovatelova otce i celého baťovského systému. Soudy by přitom podle něj měly mít pravomoc všestranně přezkoumat všechny jednotlivé otázky, které jsou podstatné pro spravedlivé rozhodnutí. Zrušením částí zákona limitujících soudní rehabilitaci pouze na skutky po 5. květnu 1945, které navrhuje stěžovatel, by podle něj umožnilo soudům zcela samostatně a nezávisle zhodnotit soudní řízení z doby totality a při zjištění jeho deficitů při sledování smyslu a účelu zákona č. 119/1990 Sb. rozhodnout o účasti na soudní rehabilitaci.

V. Průběh řízení před Ústavním soudem

21. Poté, co Ústavní soud zjistil, že ústavní stížnost byla podána řádně a včas a jejímu projednání nebrání žádné formální nedostatky, vyzval v souladu s § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu účastníky řízení k jejich vyjádření. Od Krajského soudu v Brně si dále vyžádal spis vedený pod sp. zn. 8 Nt 601/2014.

22. Krajský soud v Brně ve vyjádření ze dne 7. dubna 2015 pouze stručně zopakoval svoji argumentaci uvedenou v napadeném rozhodnutí. Zdůraznil zejména, že ze shromážděných kusých dokladů, které v současnosti již není možné doplnit, vyplývá, že A. F. byl realizován pro svoji činnost u firmy Baťa, která se týkala doby za

první republiky a za okupace, tedy doby před 5. květnem 1945, proto nepřichází v úvahu jeho rehabilitace dle § 33 odst. 2 zákona o soudní rehabilitaci.

23. Vrchní soud v Olomouci navzdory výzvě Ústavního soudu své vyjádření k ústavní stížnosti neposkytl.

24. Jelikož vyjádření krajského soudu neobsahovalo nic, co by stěžovateli již nebylo známo z předchozího řízení, nepovažoval Ústavní soud za nutné zasílat je stěžovateli k eventuální replice.

25. V rámci zjišťování skutečností nezbytných pro rozhodnutí oslovil Ústavní soud také Ústav pro studium totalitních režimů s dotazem na existenci dalších archivních materiálů k osobě pana A.a F. a k tzv. *akci Prokop*. Vyjádřením ze dne 15. července 2015 Ústav pro studium totalitních režimů sdělil, že žádnými relevantními informacemi k uvedenému případu nedisponuje.

VI. Obecná východiska právního posouzení Ústavním soudem

26. Ústavní soud vždy připomíná, že není součástí soustavy obecných soudů, nýbrž zvláštním soudním orgánem ochrany ústavnosti ve smyslu článku 83 Ústavy. Ze své pozice proto není zásadně oprávněn zasahovat do rozhodovací praxe obecných soudů, nejde-li o otázky ústavněprávního významu. Pravomoc Ústavního soudu je založena výlučně k přezkumu rozhodnutí z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tj. zda v řízení nebyla porušena ústavními předpisy chráněná práva a svobody účastníka, zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy a zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé. V projednávaném případě Ústavní soud dospěl k závěru, že jeho ingerence do rozhodovací činnosti obecných soudů je z hlediska ochrany základních práv stěžovatele nevyhnutelná.

27. Soudní rehabilitace podle zákona č. 119/1990 Sb. představuje prostředek, který umožňuje zahladit nezákonné či nespravedlivé odsouzení, případně odčinit nezákonné zbavení osobní svobody nebo majetku spadající do období mezi 25. únorem 1948 a 1. lednem 1990 a nahradit morální i hmotnou újmu, která tak mohla být dotčené osobě způsobena.

28. Zákon o soudní rehabilitaci spadá do širší skupiny restitučních a rehabilitačních předpisů, jejichž účelem je podle judikatury Ústavního soudu dosažení rehabilitace co nejvíce osob, které v období totalitního režimu trpěly, byly pronásledovány a perzekuovány (nález ze dne 20. listopadu 2012 sp. zn. I. ÚS 2056/12). Jak konstatuje důvodová zpráva k citovanému zákonu, deformace na úseku trestního soudnictví v inkriminované době postihly řadu občanů; často byli přítom stavěni před soud a odsuzováni k těžkým trestům i lidé, kteří se ve skutečnosti žádné trestné činnosti nedopustili. Smyslem právní úpravy je proto především odčinit křivdy, které byly v období od 25. února 1948 do konce roku 1989 způsobeny konkrétním osobám jejich nespravedlivým odsouzením, nezákonným zbavením osobní svobody nebo majetku, a poskytnout těmto osobám morální zadostiučinění a v návaznosti na to i eventuální přiměřenou hmotnou náhradu utrpěné škody.

29. K rehabilitaci podle zákona o soudní rehabilitaci může dojít přímo ze zákona (§ 2 citovaného zákona), či rozhodnutím soudu v přezkumném řízení na návrh dotčené osoby (§ 4 citovaného zákona). Zrušení soudního rozhodnutí ze zákona i na návrh zákon o soudní rehabilitaci omezuje na odsuzující rozsudky vyhlášené v rozhodné době od 25. února 1948 do 1. ledna 1990, týkající se skutků spáchaných po 5. květnu 1945, a to pro zákonem stanovený okruh trestných činů.

30. Ačkoliv rehabilitace podle zákona o soudní rehabilitaci primárně směřuje k odškodnění osob nespravedlivě pravomocně odsouzených, otevírá možnost napravit křivdy také v některých dalších případech, kdy nedošlo k zahájení trestního stíhání, a tedy ani k pravomocnému odsouzení dotčené osoby.

31. Ustanovení § 33 odst. 2 zákona o soudní rehabilitaci totiž počítá s tím, že se ustanovení tohoto zákona užije obdobně k „*rehabilitaci a odškodnění osob nezákonně zbavených osobní svobody nebo majetku v souvislosti s trestnými činy uvedenými v § 2 a 4 v období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990, i když nebylo zahájeno trestní stíhání...*“. Zakotvuje tak speciální způsob odčinění potenciálních křivd, který není rehabilitací ve vlastním slova smyslu, avšak umožňuje zabezpečit *morální i hmotnou satisfakci* osob, které se staly obětí trestněprávní represe ze strany státních orgánů, aniž by proti nim bylo vůbec zahájeno trestní stíhání. Nárok ve smyslu § 33 odst. 2 zákona o soudní rehabilitaci je posuzován na návrh dotčené osoby ve zvláštním řízení obdobném řízení přezkumnému, v němž soud vysloví, zda je osoba účastna na soudní rehabilitaci. Toto rozhodnutí následně může být předpokladem pro uplatnění odškodnění podle oddílu šestého zákona o soudní rehabilitaci (srov. např. Repík, B.; Jedlička, O.: Zákon o soudní rehabilitaci s komentářem. Panorama: Praha, 1990).

32. Tento typ řízení, opírající se o ust. § 33 odst. 2 zákona o soudní rehabilitaci, je české judikatorní praxi znám. Lze odkázat např. na rozsudek Krajského soudu v Plzni ze dne 19. 8. 1992 sp. zn. 9 Rt 49/92, v němž tento soud ve vztahu k tamní konkrétně projednávané kauze uvedl, že zákon č. 119/1990 Sb. slouží k nápravě deformací v oblasti trestní spravedlnosti a konstatoval, že umožňuje i nápravu křivd a nezákonností, k nimž došlo v rozhodné době v souvislosti s trestním řízením, aniž byl vyhlášen pravomocný odsuzující rozsudek. (Viz stat' Nedvědický, Kamil: Právní řád po roce 1989 a historická paměť. In: Securitas Imperii 23, 2/2013, s. 62, dostupná na <http://www.ustrcr.cz/data/pdf/publikace/securitas-imperii/no23/056-092.pdf>).

33. Řízení o vyslovení účasti na soudní rehabilitaci podle § 33 odst. 2 zákona o soudní rehabilitaci podléhá požadavkům článku 36 Listiny, jenž jeho adresátům garantuje právo na spravedlivý proces. Integrovanou součástí uvedeného základního práva je zákaz libovůle v soudním rozhodování, která se může projevit také tím, že soudní orgán založí své rozhodnutí na právní interpretaci, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti. Tzv. přepjatý formalismus ze strany obecných soudů může být důvodem pro kasační ingerenci Ústavního soudu (srov. např. nález ze dne 24. listopadu 2004 sp. zn. III. ÚS 351/04).

34. K problematice soudní rehabilitace Ústavní soud ve své dřívější judikatuře konstatoval, že v rehabilitačních věcech je nutné brát v úvahu smysl a účel rehabilitačních zákonů a motiv, který vedl zákonodárce k jejich vydání, zřetelně vyjádřený v jejich preambuli a v úvodních ustanoveních. S ohledem na to je zapotřebí rehabilitační předpisy interpretovat *extenzivně* ve prospěch postižených osob, přičemž

na rozdíl od majetkových restitucí nevede takový výklad k nepřipustným zásahům do práv jiných osob (srov. nález ze dne 12. března 2001 sp. zn. II. ÚS 187/2000).

35. Účel a smysl právních předpisů přitom není možné hledat pouze ve slovech a větách toho kterého předpisu; v něm jsou vždy přítomny i principy uznávané demokratickými právními státy. Tyto zásady pak platí tím spíše v řízeních, ve kterých dochází k aplikaci zákonů, kterými se demokratický právní stát snaží reagovat na křivdy vzniklé za minulého nedemokratického režimu. Jinak řečeno, teleologický přístup k výkladu práva musí převážit nad čistě dogmatickým gramatickým výkladem tak, aby byl v maximální míře naplněn účel rehabilitačních a na ně navazujících předpisů, jímž je zmírnění křivd spáchaných předchozím režimem (viz např. nález ze dne 20. listopadu 2012 sp. zn. I. ÚS 2056/12, nález ze dne 24. července 2013 sp. zn. IV. ÚS 2853/12).

36. Obecné soudy jsou povinny v řízení o vyslovení účasti na soudní rehabilitaci dle § 33 odst. 2 zákona o soudní rehabilitaci vždy přihlížet k účelu a smyslu jmenovaného zákona, jímž je co nejširší odčinění křivd, které byly v období od 25. února 1948 do konce roku 1989 způsobeny konkrétním jednotlivcům ať již nespravedlivým odsouzením, či nezákonným zbavením osobní svobody nebo majetku. V souladu s tímto účelem mají soudy povinnost rehabilitační předpisy interpretovat extenzivně ve prospěch dotčených osob. Při aplikaci zákona o soudní rehabilitaci přitom soudy nemohou opomíjet ani smysl zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu. Jedině takto mohou být adekvátně naplněny požadavky článku 36 Listiny základních práv a svobod.

VII. Vlastní posouzení ústavní stížnosti

37. Ústavní soud má za to, že obecné soudy v projednávaném případě porušily právo stěžovatele na spravedlivý proces, neboť mu formalistickým výkladem zákona odepřely možnost očistit jméno jeho otce a alespoň symbolicky tak odčinit újmu, která byla za minulého režimu způsobena jemu i jeho rodině.

38. V řízení před obecnými soudy bylo prokázáno, že A. F. byl v rozhodném období mezi 25. únorem 1948 a 1. lednem 1990 státními orgány nezákonně zbaven osobní svobody. To bylo doloženo zejména archivními materiály StB, a co do podmínek samotného výkonu vazby také písemně zachycenou výpovědí některých svědků. Na základě provedeného dokazování nicméně nebylo objasněno, v souvislosti s jakým trestným činem (resp. činem spáchaným v jakém období) k tomuto zásahu státní moci došlo.

39. Z faktů týkajících se trestního stíhání, resp. předprocesního prošetřování, které prováděla tehdejší Státní bezpečnost vůči A. F., byť tato fakta lze dnes pro odstup času a pro nedostatek listinného materiálu zjistit jen fragmentárně, lze jednoznačně konstatovat, že postup Státní bezpečnosti byl v rozporu nejen s dnes uznávanými a závaznými standardy ochrany lidských práv, nýbrž i s právními předpisy platnými v té době, tj. v roce 1951 (jimiž byl např. trestní řád č. 86/1950 Sb., zákon o národní bezpečnosti č. 286/1948 Sb. a prováděcí předpisy k nim).

40. Příkladem takových očividně nezákonných a nelidských postupů Státní bezpečnosti, uplatňovaných vůči A. F., je např. to, že k jeho zajištění a dvouměsíčnímu

věznění došlo bez souhlasu a bez jakékoli kontroly tehdejších soudů a prokuratury, že zadržený neměl obhájce, jeho rodina nebyla o jeho zadržení a věznění nikdy vyrozuměna, nikdy mu nebylo řádně sděleno, z čeho je podezírán, jeho mnohadenní výslechy, jak dokládají zachovalé protokoly, byly nepochybně vedeny naprosto manipulativním a nezákonným způsobem, sledujícím vynucené doznání. Nezákonné praktiky lze spatřovat také v nedostatečném prošetření a utajování okolností jeho úmrtí ve vazbě a v tom, že o celém postupu Státní bezpečnosti nebyla vedena, resp. archivována řádná písemná dokumentace.

41. Obecné soudy své rozhodnutí o odmítnutí návrhu stěžovatele na rehabilitaci jeho otce odůvodnily tím, že na základě dostupných dokladů dospěly k závěru, že pan A. F. byl vyšetřován v souvislosti s činy, které se odehrály před 5. květnem 1945, a nelze proto uvažovat o jeho účasti na soudní rehabilitaci.

42. Ústavní soud nemůže akceptovat restriktivní přístup, který obecné soudy při interpretaci zákona o soudní rehabilitaci zvolily.

43. V této souvislosti Ústavní soud připomíná již citovaný náleze ze dne 20. listopadu 2012 sp. zn. I. ÚS 2056/12, v němž se zdůrazňuje, že obecné soudy nemohou bez dalšího vycházet pouze z právní kvalifikace skutků ze strany tehdejších orgánů. Pro účely zákona o soudní rehabilitaci je podstatné, za jaké skutky byl člověk skutečně postihován, nikoli jen to, jak tyto skutky byly formálněprávně posouzeny v době stíhání. Smyslem soudní rehabilitace je přitom podle citovaného nálezu rehabilitovat osoby stíhané za činy, které by nemohly být v demokratickém právním státě považovány za trestné. Je známo, že tehdejší státní orgány stíhané skutky právně kvalifikovaly tak, aby se navenek zakrýval skutečný politický důvod represe. Při takové účelové právní kvalifikaci by takové činy pod taxativní výčet trestných činů uvedených v zákoně o soudní rehabilitaci nemusely být podřazeny a to přesto, že ve skutečnosti byly dotčené osoby postihovány za jiné činy, které by nemohly být v demokratickém právním státě považovány za trestné. Ústavní soud má za to, že uvedené závěry je nutno aplikovat i v právě projednávaném případě.

44. Z uvedeného lze dospět k závěru, že obecným soudům se při posuzování toho, zda byly naplněny podmínky účasti A. F. na soudní rehabilitaci, nepodařilo dospět ke spolehlivým závěrům. Lze se i nadále důvodně domnívat, že ať již byl formálně deklarovaný důvod zajištění a vyšetřování A. F. jakýkoliv, jeho nezákonné stíhání bylo vedeno ideovými a politickými zájmy tehdejších orgánů státní moci, které usilovaly o postižení a diskreditaci domnělých politických odpůrců.

45. Ústavní soud opakovaně zdůrazňuje, že při výkladu zákona o soudní rehabilitaci musí obecné soudy ctít jeho účel, kterým je odčinění křivd, které byly v období od 25. února 1948 do konce roku 1989 způsobeny konkrétním jednotlivcům ať již nespravedlivým odsouzením, či nezákonným zbavením osobní svobody nebo majetku. V projednávaném případě se lze oprávněně domnívat, že otci stěžovatele i jeho rodině křivda ze strany tehdejších státních orgánů způsobena byla, a to nehledě na skutečné důvody jeho uvěznění, které již v současnosti nemohou být náležitě zjištěny.

46. Tím, že obecné soudy odmítly vyslovit jeho účast na soudní rehabilitaci, dopustily se z pohledu Ústavního soudu formalismu, neboť opomněly zohlednit výše uvedený účel a smysl zákona o soudní rehabilitaci. V jeho světle by totiž mohly dospět

k závěru, že činnost, pro kterou byl A. F. vyšetřován, spadá do rozsahu § 33 odst. 2 zákona o soudní rehabilitaci.

47. Jakkoliv si je Ústavní soud vědom toho, že se při posuzování projednávaného případu pro neexistenci dostupného důkazního materiálu pohybuje pouze v rovině pravděpodobnosti, nikoliv praktické jistoty ohledně skutečného stavu věci, má za to, že z hlediska naplnění účelu zákona jde o jediný možný přístup. Z povahy řízení o soudní rehabilitaci vyplývá, že se soudy musejí vyrovnat s tvrzeními navrhovatelů, které se týkají událostí, jež se odehrály často před desítkami let, navíc ve zcela odlišném společensko-politickém kontextu.

48. Ústavní soud zastává názor, že za situace, kdy je prokázáno, že v rozhodné době mezi 25. únorem 1948 a 1. lednem 1990 došlo k nezákonnému zbavení svobody či majetku dotčené osoby ve smyslu § 33 odst. 2 zákona o soudní rehabilitaci, nemůže jít k tíži navrhovatele to, že neexistuje dostatek archivních podkladů, které by umožnily jednoznačně posoudit, jakého skutku (resp. skutku spáchaného v jakém období) se takový nezákonný zásah týkal. Řádná evidence a archivace takových záznamů je totiž především úlohou státních orgánů. Případné pochybnosti o naplnění podmínek soudní rehabilitace, které již nelze dalším dokazováním objasnit, musejí být v souladu se základními zásadami trestního řízení vykládány ve prospěch navrhovatele. Pouze tak může být dosaženo ochrany ústavně garantovaného práva na spravedlivý proces. Extenzivním přístupem, který jsou soudy povinny soudy zaujmout k aplikaci zákona o soudní rehabilitaci, přitom nemohou být nijak dotčeny zájmy třetích osob.

49. Nad rámec uvedené argumentace jako *obiter dictum* Ústavní soud uvádí, že argument, na němž obecné soudy založily svoje odůvodnění, tj. předpoklad, že A. F. byl vyšetřován pouze pro skutky před 5. květnem 1945, by nemohl obstát ani z hlediska hodnocení soudu dostupných důkazů. Jak již bylo uvedeno, z dochovaných materiálů nelze s jistotou zjistit, pro jaké skutky (spáchané v jakém období) měl být A. F. státními orgány zatčen a vzat do vazby. K jeho zatčení existuje jediný přímý doklad, kterým je záznam z výslechu ze dne 9. dubna 1951, který žádné údaje o popisu stíhaného skutku a o jeho právní kvalifikaci neobsahuje. Další kusé zmínky o osobě A. F. byly nalezeny v materiálech týkajících se buď samotné *akce Prokop*, či osob s ní spojených. Ze získaných materiálů vyplývá, že orgány StB si od zatčení A. F. slibovaly odhalení konfidentské činnosti osobního oddělení Baťova podniku a konkrétně zjištění, zda konfidenti osobního oddělení byli předáni Gestapu. V podkladech existuje rovněž zmínka o tom, že A. F. měl podle očekávání StB poskytnout informace o případné trestné činnosti V. J. a R. P. v době po okupaci, což vyplývá ze sdělení, že „*případná jejich trestná činnost po roce 1945 nemůže být prokázána, neboť korunní svědek A. F. jest mrtev*“ (viz bod 10).

50. Ústavní soud se oproti obecným soudům domnívá, že uvedený text nikterak nedokládá, že by A. F. byl vyšetřován *pouze* pro činnost před 5. květnem 1945, neboť takový závěr z uvedeného textu při žádném způsobu jeho interpretace nevyplývá; text naopak spíše potvrzuje, že se státní orgány zajímaly *nejen* o činnost vyšetřovaných osob v období první republiky a za doby okupace, *ale také* v době pookupační. Také zápis o výpovědi manželky A. F., paní B. F., ze dne 20. prosince 1951, v němž na dotazy StB vypovídala o stycích svého manžela s V. J. v době první republiky, okupace a doby po okupaci, jakož i o chování manžela před jeho zatčením (viz spis Archivu bezpečnostních složek sign. V- 479 MV k vyšetřování V. J.), odůvodňuje předpoklad,

že se vyšetřování StB ve vztahu k osobě A. F. mohlo vztahovat rovněž na dobu po okupaci.

51. Ústavní soud dospěl k závěru, že obecné soudy založily svoje rozhodnutí na právní interpretaci, která je způsobilá založit rozpor s principy spravedlnosti, čímž porušily právo stěžovatele na spravedlivý proces ve smyslu článku 36 odst. 1 Listiny. Z toho důvodu Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a v souladu s § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadená soudní rozhodnutí zrušil.

52. Tento nálezn nijak nepředjímá, jak obecné soudy po kasaci napadených rozhodnutí znovu rozhodnou. Obecné soudy však při svém rozhodování budou vázány právními závěry, vyslovenými v tomto nálezu, jak vyplývá z ustanovení článku 89 odst. 2 Ústavy.

53. Obecné soudy by se v odůvodnění svých rozhodnutí měly také náležitě vypořádat s otázkou dodržení lhůt k podání návrhu na zahájení řízení, stanovených v § 6 odst. 1, 2 a § 33 odst. 1 zákona o soudní rehabilitaci; Ústavní soud nezaujímá k této otázce *a priori* žádné stanovisko a ponechává její řešení obecným soudům.

54. O návrhu na zrušení části právního předpisu Ústavní soud rozhodl tak, že jej podle § 43 odst. 2 písm. b) zákona o Ústavním soudu ve spojení s § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu odmítl, neboť dospěl k závěru, že ústavně konformním výkladem dotčeného právního předpisu může být napraven zásah do stěžovatelových práv, a návrh stěžovatele tak lze považovat za zjevně neopodstatněný.

P o u č e n í : Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 8. října 2015

Jan Musil
předseda senátu Ústavního soud